

Müxtəlif sistemli dillərdə sintaktik yolla yaranmış məcazi mənalı leksik vahidlərin koqnitiv xüsusiyyətləri

Aidə İsmayılova

Gəncə Dövlət Universiteti. Azərbaycan.

Annotasiya. Müasir dilçilikdə sintaktik yolla yaranmış leksik vahidlər ənənəvi şəkildə iki yerə bölünür: İdiomatik və qeyri-idiomatik mürəkkəb leksik vahidlər. Dilimizdə sintaktik yolla yaranmış mürəkkəb leksik vahidlərin böyük bir qismi məcazi mənə daşır. Məcəzi mənalı mürəkkəb leksik vahidlər içərisində feillər ilkin yerdə dursa da, digər nitq hissələri arasında da məcazi mənalı leksik vahidlərə çox rast gəlinir. Müqayisə edilən ingilis və Azərbaycan dillərində, sintaktik üsulla yaranmış məcazi mənalı leksik vahidlərdə koqnitiv xüsusiyyətlər daha qabarıq şəkildə əks olunur. Sintaktik yolla yaranmış leksik vahidlərdə koqnitiv xüsusiyyətlər daha həmin mürəkkəb leksik vahidə xas olan mənə arasında xeyli fərq olur, daha doğrusu, bu mürəkkəb sözlərin mənası mücərrədləşərək onun komponentlərinin konkret mənasından uzaqlaşır. Xalqın tarixi kimi, həyat tərzini, adət və ənənələri də dildə öz əksini tapır ki, bunlar da sözün koqnitiv xüsusiyyətlərini təyin etməkdə rol oynayır. İngilis və Azərbaycan dillərində sintaktik yolla yaranmış məcazi mənalı leksik vahidlərin komponentləri tam fərqli mənalara daşısalar da, birləşərək yeni bir semantika ifadə edirlər və birbaşa xalqın mədəniyyəti və adət-ənənəsi ilə bağlı olurlar.

Açar sözlər: leksik vahid, sintaktik, məcazi, mürəkkəb, koqnitiv

Məqalə tarixəsi: göndərilib – 11.11.2021; qəbul edilib – 18.11.2021

Cognitive features of figurative lexical units formed syntactically in different system languages

Aida İsmayılova

Ganja State University, Azerbaijan.

Abstract. In modern linguistics, lexical units formed syntactically are traditionally divided into two parts: idiomatic and non-idiomatic complex lexical units. Most of the complex lexical units created syntactically in our language have a figurative meaning. Although verbs are in the first place among the complex lexical units of figurative meaning, figurative lexical units are also very common among other parts of speech. In the comparative English and Azerbaijani languages, the cognitive features are more pronounced in the figurative lexical units created by the syntactic method. There is a significant difference between the sum of the meanings of syntactically formed lexical components and the meaning inherent in that complex lexical unit, or rather, the meaning of these compound words becomes abstract and moves away from the concrete meaning of its components. Like the history of the people, the way of life, customs and traditions are reflected in the language, which also plays a role in determining the cognitive properties of the word. Although the components of syntactic lexical units formed syntactically in English and Azerbaijani languages have completely different meanings, together they express a new semantics and are directly related to the culture and traditions of the people.

Keywords: lexical unit, syntax, metaphor, compound word, cognitive

Article history: received – 11.11.2021; accepted – 18.11.2021

Giriş / Introduction

Dil və xalq arasında olan əlaqələr dilin daxili amillərinin fəaliyyətində və dil vahidlərinin inkişafında önəmli rol oynayır. Linqvistik və etnik amillərin qarşılıqlı təsiri sintaktik yolla yaranmış leksik vahidlərdə əks olunur. Güclü semantik assosiasiyalar ingilis və Azərbaycan dillərindəki sintaktik quruluşlu dil vahidlərində əks olunmaqla yanaşı, sintaktik, semantik-koqnitiv təməlinin da yaranmasına şərait yaradır. Müasir ingilis və Azərbaycan dillərində mövcud olan sintaktik yolla yaranan leksik vahidlər komponentlərinin sayından asılı olmayaraq, bir mənə, bir substansiya ifadə edir; bu tip dil vahidləri iki və daha çox sözün birləşməsindən

Əsas hissə / Main Part

Müxtəlif sistemli dillərdə sintaktik yolla yaranmış sözlər ən maraqlı dil vahidlərindən sayılır. C.S.Nesfild müasir ingilis dilində mürəkkəb sözlərin düzəldilməsi məsələsi üzərində dayanır və qeyd edir ki, bəzilərinin dediyinin əksinə olaraq, müasir ingilis dili mürəkkəb söz yaratmaq sahəsində özünün qədim gücünü mühafizə edib və yeni mürəkkəb söz yaratmağa ehtiyac yarananda, mürəkkəb söz yaratır [9, s.134]. Digər bir ingilis alimi isə belə yazır: "...demək olar ki, mürəkkəb söz iki sözün birləşməsindən düzəldilən bir söz kimi işlənən morfoloji baxımdan mürəkkəb vahiddir" [3, s.94]. Bu tip dil vahidlərində həqiqi mənəsi olan müxtəlif leksik vahidlər sintaktik yolla birləşərək bir söz yaradırlar. "Belə adlandırmada adlandırılan söz əsas mənəsindən fərqli semantikaya malik olur və ona məcaz deyilir. Sözün qazandığı yeni mənə isə onun məcazi mənəsi adlanır" [1, s.27]. Mürəkkəb söz daxilindəki komponent məcazi mənədə ancaq əşyanı, hadisəni, hərəkəti adlandırır, həm də təsvir vasitələri funksiyasında da çıxış edərək, dilin funksiyalarının reallaşmasında iştirak edir. Bu vahidlərdə müxtəlif elementlər ayrılıqdakı mənələr və bir-birilə birləşərək tam fərqli anlam ifadə edir. Bu tip leksik vahidlərdə həyatda baş vermiş, baş verən və ya baş verə biləcək hadisələri və insanların bu hadisəyə olan münasibətləri əks olunur. Bu hadisələr, əşyalar nə qədər rəngarəngdirsə, sintaktik üsul-

əmələ gəlir; vahid vürğuya malik olur; müəyyən orfoqrafiya qaydalarına tabe olur. N. Nəbiyeva mürəkkəb isimlərə belə tərif verir: "İki və daha artıq sözün birləşməsindən əmələ gələn, bir substansiya bildirən, bir və ya iki vürğuya malik olan, defislə və ya bitişik yazılan isimlərə mürəkkəb isimlər deyilir" [10, s.54]. Təbii ki, müəllifin mürəkkəb isimlərə aid etdiyi bu tərif digər sintaktik üsulla yaranmış dil vahidlərinə də əsasən aid etmək mümkündür. Bizim mövzumuz sintaktik yolla yaranmış məcazi leksik vahidlər və onların koqnitiv xüsusiyyətləri olduğu üçün əsasən bu mövzuda bəhs edəcəyik.

la yaranmış dil vahidləri də bir o qədər müxtəlif və rəngarəng olur. E.İbrahimxəlilov bildirir ki, "Birbaşa" və "məcazi" mənaya malik olan sözlərin ilkin mənəsi öz aktuallığını qoruyub saxlayırsa, daxili formanın epidiqmatik növünə malik olurlar, misal üçün: *bow* ~ burun (gəminin), *eyeball* - alma (gözün), *source* - mənəbə (səbəb), *excitement* - həyəcan (daxili narahətçilik), *result* - nəticə (məntiqi nəticə), *donkey* - uzunqulaq (axmaq adam), *bucket glass* - vedrə, stəkan, *wallet* - kisə və s. kəsb etdikləri mənənin həcmindən asılı olur [6, s.66].

Sözün həm müstəqim, həm də köçürmə mənəsi olur ki, məcazilik sonucuya aiddir. Mənə mürəkkəb münasibətlər sistemidir. "Metaforik mənə sözün nominativ mənəsi əsasında inkişaf edərək yeni əlavə mənələr qazanmasıdır. Lakin bu yeni mənələr həmişə ilkin mənə ilə əlaqədar olur" [11, s.16]. "Dilin lügət tərkibindəki söz və ifadələrin mənələrinin bir qismi ümumi semantik assosiasiyalar (metafor, metonimiya, funksional köçürmə və s.) əsasında meydana çıxır olur. Bu isə "ümumi mənə" anlayışı ilə əlaqənin qırılmasına səbəb olur. Metaforik və s. assosiasiyalar ümumi mənənin semantik variantları kimi çıxış edə bilmir" [2, s.305]. Əşyalar sinfi haqqında ümumiləşmiş təsvirə denotat deyilir. Sözün leksik mənəsi denotatla məhdudlaşır. Əşyaların müxtəlif əlamətlərinin cəmi leksik mənə məkanında mühüm yerə malikdir.

Leksik vahidin semantikasını müəyyən edərək ilk növbədə siqnikat təqdim olunmalıdır. Lakin bəzi milli leksikoqrafiyalarda denotatın müxtəlif cür təqdim etmə ənənələri də mövcuddur. Məsələn, ingilis dilinin izahlı lüğətlərində bəzi sözlərin yanında əşyaların şəkilləri verilir [5, s.120]. Müxtəlif sistemli dillərdə sintaktik üsulla yaranmış leksik vahidləri tədqiqi edərək ilk növbədə anlama və qruplaşma amillərinə diqqət çəkmək lazımdır. İnsan oğlu ilk növbədə müəyyən anlayışları dərk etmiş, sonra bu əşya və hadisələr arasında oxşar və fərqli cəhətləri anlamağa cəhd göstərmişdir. N.Məmmədova bu haqda yazır: "Mürəkkəb sözlərdə semantik faktorlar yalnız onun komponentlərinin hansı əsaslarla birləşməsindən deyil, eyni zamanda yaranan mürəkkəb sözlərin ifadə etdiyi mənə baxımından da diqqəti cəlb edir. Belə ki, Azərbaycan dilində *soyuqqanlı*, *ürəyiyumuşaq*, *daşürəkli* və s. kimi mürəkkəb sözlər məcazi mənə ifadə etməkdədir. Bu tipli mürəkkəb sözləri digər dillərə tərcümə etmək çox çətindir, çünki həmin dilin daşıyıcıları belə sözləri anlamaqda çətinlik çəkirlər" [8, s.116]. Müxtəlif sistemli ingilis və Azərbaycan dillərindəki məcazi anlam aşırıyan mürəkkəb tipli leksik vahidləri araşdırmaq məhz onların semantikasını, koqnitiv xüsusiyyətlərini araşdırmaqdır. Koqnitivizmle strukturalizm məhz semantikada toqquşur. Semantika, sözün semantik mənəsi leksik mikrosistemdir. "Hər hansı bir sözün qrammatik funksiyasından daha çox, leksik mənəsini dəyişən innovasiyalar mənə dəyişikliyi və ya semantik dəyişikliyi kimi müəyyən edilir. Bu gün asanlıqla görə bilərəm ki, dil formasının mənəsində baş verən bir dəyişiklik, sadəcə olaraq, onun istifadəsi zamanı meydana çıxan dəyişikliyin nəticəsidir və onlar semantik cəhətdən bir-biri ilə əlaqəli olan dil formalarıdır. Qədim dövrün tədqiqatçıları belə hesab edirdilər ki, sanki dil forması nisbətən sabit bir obyektir və mənə ona hansısa dəyişən bir peyk olaraq qoşulmuşdur" [4, s.415].

Leksik mənə yalnız xalqın şüurunda formalaşan təsəvvürlərlə əlaqəli olur. "Təsəvvürlə yanaşı, leksik mənələr məfhumları da daxil edir. Məfhumlar leksik mənənin siqnikat adlandırıldığı komponentini təşkil edir. Sinifkat əşyaların ümumi, lakin vacib cəhətlərini bildirir. Bu kontekstdə vacibliy, ümumiyyətlə, re-

allıq deməkdir. Yəni əşya bu vacib əlamətlərdən birini itirsə, həmin o əşyanın səciyyəsinə itirir və həmin əşya üçün zəruri olan ölçüdən çıxır. Leksik mənənin siqnikatı məfhumla eyniləşir. Leksik mənənin konseptual nüvəsini məhz məfhum təşkil edir [7, s.20]. Burada məfhum anlayışı da rol oynayır. Məntiqi kateqoriya olan məfhum əşya və hadisələri ümumi ad altında birləşdirir. Əşyaları birləşdirən mühüm əlamətlər sözün strukturunu yaradır.

Bu, artıq təkzibedilməz faktır ki, leksik vahidin mənəsi ilə onun funksiyası arasında uyğunluq ola da bilər, olmaya da bilər. Sintaktik üsulla yaranmış dil vahidlərinin dil sistemindəki semantikasi konkret yox, mücərrəd səciyyə daşıyır. Mətn daxilindəki leksik vahid konkret hadisəyə uyğunlaşaraq öz məcaziliyini itirir. Bu nüansın özü denotat və konsept terminlərinin bir-birləri ilə nə qədər bənzər olduğunu sübut edir.

Məcazi mənə daşıyan sintaktik üsulla yaranmış leksik vahidlər birbaşa xalqın mədəni fonduya bağlıdır. L.Yelmslev tərəfindən itəli sürülən belə bir mülahizə özünü doğruldur ki, əşyanın hansı mədəniyyət baxımından nəzərdən keçirilməsi ilə əlaqədar onun semantik təsviri tamamilə fərqli ola bilər. Oudur ki, bir xalqı tanımaq üçün onun dilinə məxsus sözləri ümumi milli-mədəni fondan alıb öyrənmək zəruridir [12, s.134].

Müxtəlif sistemli dillərdəki sintaktik yolla yaranmış leksik vahidlərdə leksikologiya ilə semantologiya birləşir. Bu tip vahidlərin yaranmasında dilçiliyin hər iki bölməsi önəmli rol oynayır. Qeyri dil vahidləri kimi, sintaktik üsulla yaranmış leksik vahidlərin leksik mənəsi denotat və siqnikat deyil, iki komponentə bölünür. Denotat fonetik cəhətdən səs toplusudur, biz səsləri eşidirik və xalqın kütləvi şüurunda səslər müəyyən bir əşyanın, hadisənin rəmzinə çevrilir. Çox vaxt da ayrı-ayrılıqda bizim müxtəlif mənədə dərk edib mənimsədiyimiz səslər toplusu birləşdikdə tam başqa səs toplusu və semantik mənə yükü kimi reallaşır. Məsələn, *dog-rose-itburnu* leksik vahidinin tərkibindəki leksik vahidlər ayrı-ayrılıqda tam ayrı semantikani ifadə edirlər. İngilis dilindəki nümunədə *"rose-gül"* leksik mürəkkəb sözlə qismən bağlı olsa da, Azərbaycan dilindəki *"itburnu"* leksik va-

hidi tam bənzəyiş əsasında yaranmış mürəkkəb sözdür. Maraqlıdır ki, ayrı-ayrılıqda *dog* və *rose* və yaxud *it* və *burun* leksemələrinin tələffüz etdikdə təfəkkürümüzdə tam fərqli anlayış canlanırsa, *itburnu* və *dog-rose* leksik vahidlərini söyləyərkən heç kimin ağılında *it* və *burun* kəlmələri canlanmır. "...ətraf mühitdən müəyyən əşyalarla bağlı beynimizə çoxlu sayda informasiya daxil olur. Daxil edilən məlumatlar əşyanın əlaməti, dadı, rəngi, forması, ölçüsü və müxtəlif şəkilləri barədə olur, bundan sonra insanın idrakı fəaliyyəti başlayır və göndərilən informasiyaları beyin süzgəcindən keçirərək onların oxşar və ya fərqli cəhətlərini ayırmaqla müxtəlif mürəkkəb sözlər yarada bilər" [8, s.116].

Hər kəs ona tanış olan əşyaların və hadisələrin adını eşidəndə, o əşyanın və hadisənin şəkli fikirdə canlanır. Danışan mənəni tam izah etməyə də, əşya göz önündə canlanır. Obrazlar sözün leksik mənasından denotat hissəsini yaradır. Leksik mənə ancaq xalqın şüurunda formalaşan tipik təsəvvürlərlə bağlı deyil. Leksik mənalılar məfhumları əhatə edir. Məfhumlar leksik mənanın siqnikatını təşkil edir. Siqnikat əşyanın, hadisənin daha vacib cəhətlərini əhatə edir. Əşya vacib əlamətlərdən birini itirə, əşyanın səciyyəsi qeyb olur və həmin əşya üçün zəruri olan çərçivəni tərk edir. Beləliklə leksik mənanın siqnikatı məfhumla bərabərdir və məfhum leksik mənanın nüvəsini yaradır. Denotat və siqnikatdan başqa üçüncü komponent konnotasiya adlanır. Konnotasiya emosional və obraz yaradan mənə cizgiləridir. Bu komponentlər konseptlə bağlıdır. Konseptlə yalnız siqnikat deyil, hər üç komponent bağlıdır.

Bildiyimiz kimi, sintaktik üsulla yaranmış leksik vahidlər bir neçə komponentdən ibarət olur. Dil vahidinin tərkibində denotat, siqnikat və konnotasiyanın həcmi müxtəlif olur. Sintaktik üsulla yaranmış leksik vahidin daxilində hansı komponent ön planda olursa, həmin komponent işarənin sistem daxili statusunu təyin edir.

O.Yespersen mürəkkəb sözlərin dildə işlənmə səbəbini izah edərək söyləyir ki, "Biz nə üçün eyni elementdən ibarət olan sərbəst birləşmə əvəzinə mürəkkəb söz işlədink?" [12, s.137] Alimin fikrincə, dildə mürəkkəb sözlərin yaranma və işlənməsinin əsas səbəbi onların

sərbəst sintaktik birləşmələrlə müqayisədə yığılmaqlıdır. Bu da bir həqiqətdir ki, yuxarıda deyildiyi kimi, müqayisə edilən dillərdə elə mürəkkəb leksik vahidlər də var ki, onların komponentlərinin mənasının cəmi ilə həmin mürəkkəb leksik vahidlərə xas olan mənə arasında xeyli fərq olur, daha doğrusu, bu mürəkkəb leksik vahidlərin mənası mücərrədləşərək onun komponentlərinin konkret mənasından uzaqlaşır. A.İ.Smirmitski yazır: "...mürəkkəb sözü söz birləşməsindən fərqləndirən ümdə meyar tam formalaşmadır. Tam formalaşma dedikdə sözün dilin qrammatik quruluşu baxımından bütövlüklü başa düşülür" [14, s.119]. Məsələn, ingilis dilindəki *ladybird-parabüzən*; *sunflower-günəbaxan*; *meatball-küftə* və s. mürəkkəb leksik vahidləri, müasir Azərbaycan dilindəki *ağırtəbiətli*; *acgöz*; *ağciyər*; *ağgünlü*; *dilişirin*; *diliuzun*; *dirigözlü*; *saçyolma*; *safdil* və s. sintaktik üsulla yaranmış nümunələri göstərə bilərik. Hər iki müxtəlif sistemli dildəki leksik vahidləri semantik baxımdan təhlil etsək, görürük ki, bu leksik vahidlərin komponentlərinin semantikasi ilə onların konkret nominativ mənası arasında, əlaqə, bağlılıq hiss olunmur. Məsələn, ingilis dilində misal olaraq verilmiş *a tallboy* sözünün nominativ mənası qaba, böyük mebel deməkdir. Mürəkkəb ismin komponentləri olan *"tall-yekə"* və *"boy-oğlan"* sözləri arasında heç bir semantik əlaqə yoxdur. İngilis dilində bu tipdə digər maraqlı dil vahidlərinə nəzər sala. Məsələn, *cupboard-love*- məqsədli məhəbbət anlamındadır. Lüğətdə mürəkkəb söz kimi qeydə alınıb. *Cupboard* -dolab deməkdir. Leksik vahidin etimologiyası naməlumdur. *"Egg-plant"* mürəkkəb leksik vahidi isə "badımcan" deməkdir. Komponentlərdən birinin mənası "yumurta", o birisi isə *"bitki"* deməkdir. Badımcan bitkisinin vətəni Hindistandır. Ola bilsin ki, ingilislər ilk dəfə bu bitkini görüb yumurtaya oxşatmış və belə adlandırmışlar. Müasir ingilis dilində bu tipli leksik vahidlər çoxdur. Məsələn, *after-taste-damaqda qalan dad*; *air-balloon - hava şarı*; *angel-like- mələyəbənzər*; *chatterbox - boşboğaz*; *coco-nut - hindqozu*; *dog-tired - it kimi yorulmuş*; *down-and-out - var yoxdan çıxarılmış*; *egg-plant - badımcan*; *forget-me-not - yaddaş cicəyi*; *fur-seal - dəniz pişiyi*; *gamekeeper - meşəbəyi*; *leap-day - fevralın iyirmi doqquz*;

leap-year - uzun il (366 gün olan il); *well-spoken - yerində deyilən söz və s.*

Müasir Azərbaycan dilindən nümunə olaraq verilən *sinədaftər*- leksik vahidinə nəzər sala. Bu ifadə "yaddaşı, hafizəsi möhkəm olan adam" haqqında işlədilir. "Yaddaşı, hafizəsi möhkəm olan; çox bilən, ürəyində çox sözü olan, hazırcavab". Əslində isə komponentlərinin nominativ mənası tam fərqlidir. *"Sinə"* bədən üzvü, *"daftər"* isə yazmaq üçün vəsaitdir. Bu iki müxtəlif semantik dil vahidləri fərqli mənalar ifadə etsələr də, sintaktik üsulla birləşərək fərqli anlam daşıyırlar. Bədi üslubda da bu leksik vahidə aktiv şəkildə rast gəlinir. Məsələn, *Dədə, deyirlər Turaxıda sinədaftər kişilər olub. Ə.Vəliyev. Aşıq Valehin gəncliyi gözlərin həsrəti ilə yannmış, sinədaftəri qapanmış, səsindeki şux tərənələr susmuşdu. Ə.Məmmədcanlı. Çox şairlərin aşarı Mirzə Səfərin sinədaftərində səbt olunmuşdu. Şeirilər oxuyardı və oxuyandan sonra da onları ayri-ayrı rus dilinə tərcümə edərdi. Ə.Haqverdiyev.* Bu nümunələrin sayını artırmaq da mümkündür. Bu fikirləri Azərbaycan dilindəki digər mürəkkəb sözlərə də aid edə bilərik. Məsələn, *safirəklili*; *şeytansapalağı*; *ürəyiacıq*; *ürəyayatan*; *yumşaqxasiyyətli*; *yüngülxasiyyətli*; *zəhlətökən,cangüdən*, *axırcaman*, *cingöz*, *suadani*, *qulyabanı* və s. Məsələn, *"şeytansapalağı"* mürəkkəb sözü çox balaca adam haqqında deyilir. Xalq arasında al-

çaqboylu adamlar haqqında belə fikir formalaşmışdır ki, kiçik boy ölçüsündə olanlar daha çox bilmiş olurlar. Hətta onlar haqqında *"boyunun yarısı yerin altındadır"* ifadəsi də işlənir. Əslində isə *"şeytan və şapalaq"* leksik vahidləri tam fərqli semantikaları ifadə edir. Məsələn, *Bir bunun sir-sifətinə bax, elə bil ki,şeytansapalağıdır. P.Makulu.* Bəzən də mürəkkəb sözün bir komponenti həqiqi, digər komponenti isə məcazi mənə daşıyır. Məsələn, *cingöz* leksik vahidi kimi. *Cingöz- Xırda, iti gözləri olan; bicgöz. Faytonçu gödəkboy, cingöz bir kişi idi. S. Rəhman.* Burada "göz" həqiqi mənada işlənmişdir. Digər bir nümunəyə nəzər sala. *"Qayısbaldır"* leksik vahidi də həqiqi mənəli komponentlərdən yarınsa da, bir vahid struktur kimi məcazi anlam əks etdirir. Bu ifadə "arıq, qıcları nazik, lakin çox qüvvətli və yapışdıq şeydən ayrımaq mümkün olmayan adam" haqqında işlənir. Əslində bu ifadə bənzəmə əsasında yaranmışdır. İnsan baldır qayısa bənzədilmişdir. Xəsis insanlar haqqında deyilən *"malyməz"* ifadəsi sintaktik üsulla yaranmış maraqlı dil vahidlərindəndir. Bu mürəkkəb sözün də komponentləri həqiqi mənasından tam uzaqlaşmış, tam fərqli leksik mənə daşımışdır. "Öz zəruri ehtiyaclarına belə pul xərcləməyən, imkanı, var-dövləti olduğu halda, korluq yaşayan xəsis adam haqqında deyilir". *Malyməzin malını yeyərlər(Atalar sözü).*

Nəticə / Conclusion

İngilis və Azərbaycan dillərində bəzi mürəkkəb leksik vahidlərin müəyyənləşdirilməsində onlara xas olan mənanın mücərrədləşərək komponentlərin konkret mənasından uzaqlaşması

əsas meyar sayıla bilər. Əslində hər iki dildəki bu tip ifadələrin etimologiyası araşdırılmalı, onların hansı səbəbdən birləşib fərqli mənə daşımaları öyrənilməlidir.

Ədəbiyyat / References

1. Abdullayev S.Ə. Metafora şəkilləri – obrazlı-assosiativ çoxluqlar kimi. Dil və ədəbiyyat, №1. Bakı: ADU nəşri, 2012.
2. Adilov M.İ., Verdiyeva Z.N., Ağayeva F.M. İzahlı dilçilik terminləri. Bakı: "Maarif", 1989.
3. Bauer L. The grammar of nominal compounding (with special reference to
4. Blumfeld L. Dil. New York, 1964.
5. Hornby A.S. Oxford advanced learner's Dictionary/Albert Dydney Hornby; Michael Ashby; Sally Wehmeier. - Oxford: Oxford University press, 2005.
6. İbrahimxəlilov A. Dildaxili (intralingvistik) vahidlər (ingilis və Azərbaycan dillərinin materialları əsasında). Fil.f.d. diss. Bakı, 2011.

7. Məhərrəmov M.H. Semantik məna anlayışı // – Sumqayıt: Sumqayıt Dövlət Universitetinin Elmi Xəbərləri, 2013, № 4.
8. Məmmədova N. Mürəkkəb sözlərə koqnitiv yanaşma. Terminologiya məsələləri. Bakı, 2020, № 2.
9. Nesfield J.C. Outline of English grammar, in live parts, London, 1818.
10. Nəbiyeva N. Müasir İngilis və Azərbaycan dillərində mürəkkəb isimlər və onların komponental-semantik təhlili. Fil.ü.fəl.dok. diss. Bakı, 2005.
11. Osmanova F. Metaforikləşmə dilin lüğət tərkibini zənginləşdirən amil kimi (Azərbaycan dilinin materialı əsasında) Fil.ü.fəl.dok. diss. Bakı, 2014
12. Yespersen O. A modern English grammar on historical principles: Morphology. In 7 parts. P. 6. London, 1954.
13. Ельмслев Л. Прологомены к теории языка / В кн.: Новое в лингвистике. М., с. 57, 264-390 (новое изд.); М.: Зарубежная лингвистика, 1999.
14. Смирницкий А.И. Лексикология английского языка. М.: Литературы на иностранных языках, 1956.

Когнитивные особенности образных лексических единиц, сформированных синтаксически в разных системных языках

Аида Исмаилова

Гянджинский государственный университет. Азербайджан.

Резюме. Синтаксически сформированные лексические единицы в современной лингвистике традиционно делятся на две части: идиоматические и неидиоматические сложные лексические единицы. Большинство сложных лексических единиц, созданных синтаксически в нашем языке, имеют переносное значение. Although verbs are in the first place among the complex lexical units of figurative meaning, figurative lexical units are also very common among other parts of speech. ...В сравнительном английском и азербайджанском языках когнитивные особенности более выражены в синтаксически сформированных лексических единицах. Существует значительная разница между суммой значений синтаксически сформированных лексических компонентов и значением, присущим этой сложной лексической единице, или, скорее, значение этих составных слов становится абстрактным и уходит от конкретного значения его компонентов. Как и история народа, образ жизни, обычаи и традиции отражаются в языке, который также играет роль в определении когнитивных свойств слова. Хотя компоненты синтаксических лексических единиц, сформированные синтаксически в английском и азербайджанском языках, имеют совершенно разные значения, вместе они выражают новую семантику и напрямую связаны с культурой и традициями народа.

Ключевые слова: лексическая единица, синтаксис, метафора, составное слово, когнитивный